

Bijzonder Statuut voor sociale coöperaties

Het Bijzonder Statuut is een instrument voor maatschappelijke initiatieven die gericht zijn op de uitvoering van publieke taken. Deze initiatieven bewegen zich op het grensvlak tussen privaatrecht en publiekrecht. Om conflicten en teleurstellingen te voorkomen en om constructief in gesprek te gaan met strategische partners, waaronder overheidsorganisaties, zijn extra waarborgen nodig om een begaanbaar pad te vinden in het nieuwe land tussen het private en het publieke domein. Het Bijzonder Statuut maakt die extra waarborgen mogelijk.

Waarom hebben sociale coöperaties behoefte aan een Bijzonder Statuut?

Sociale coöperaties richten zich op publiekrechtelijke taken. Dat zijn taken die uitgevoerd werden of worden door de overheid of door instanties die werken in opdracht van de overheid. Sociale coöperaties willen die publiekrechtelijke taken organiseren en uitvoeren op een 'ondernemende' manier. Maar als het gaat om **ondernemen**, dan is dat in het gangbare denken gekoppeld aan een zeer sterk recht: het eigendomsrecht. Volgens het Burgerlijk Wetboek is het eigendomsrecht *'het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben'*. Het staat de eigenaar *'met uitsluiting van een ieder vrij van de zaak gebruik te maken (...)*'. Eigendom is daarmee een *exclusief* recht dat tegen iedereen ingeroepen kan worden. Een recht dat bestaat uit zwart of wit: je hebt het recht of je hebt het niet, je bent eigenaar of je bent het niet. Bij sociale coöperaties gaat het niet om die manier van ondernemen. Daardoor pakt het recht voor sociale coöperaties vaak áverechts uit. Want het gaat bij dit soort initiatieven niet om eigendom in de klassieke zin maar om **eigenaarschap**. Ze zijn er ook niet op gericht om zaken 'in bezit' te krijgen maar om **actieve betrokkenheid** van mensen onder elkaar en om **ondernemerschap** als vaardigheid. Het privaatrecht blaast dan ook niet altijd de goede wind in de zeilen van een initiatief. Sterker: het kan de wind juist uit de zeilen halen. Zo zijn zelfs de meest democratische rechtsvormen (bijvoorbeeld de NV waar iedereen een aandeel van zou kunnen kopen of de vereniging waar iedereen in principe lid van kan worden) uiteindelijk gefundeerd op een uitsluitend recht: je kunt je stem alleen laten gelden als je lid bent. En omdat we geen verenigingsplicht kennen, hebben niet-leden eigenlijk geen stem. Terwijl de stem van de stille meerderheid voor sociaal ondernemers juist erg belangrijk kan zijn.

Het privaatrecht biedt veel flexibiliteit maar stelt sociale coöperaties dus ook voor dilemma's. Daarom moeten alle betrokkenen zelf goed weten wát ze moeten regelen en hóe ze dat het beste kunnen doen. Het Bijzonder Statuut is een instrument dat helpt om rechtsvorm en manier van organiseren beter op elkaar aan te laten sluiten dan ons huidig wettelijk systeem mogelijk maakt. Het biedt een raamwerk van bijzondere voorzieningen om in verschillende fasen van een initiatief dilemma's te voorkomen en op te lossen. Dat begint al bij de start. Want wat komt eerst: de rechtsvorm of het gesprek? Hier begint de rol van het Bijzonder Statuut. Initiatiefnemers kunnen hun intenties om een sociale onderneming te starten laten vastleggen bij de notaris. Met een door de notaris gewaarmerkte document, het Bijzonder Statuut, kunnen initiatiefnemers in gesprek gaan met sleutelorganisaties zoals gemeenten zónder daarvoor eerst een rechtsvorm te hebben gekozen. Zo kan de relatie met strategische partners, die de sleutel tot succes vormen, aan de juridische positionering vooraf gaan.

In het Bijzonder Statuut leggen initiatiefnemers zich vast op het realiseren van sociaal maatschappelijke doelen. Ze leggen vast dat deze doelstelling als onomstotelijke grondslag in de oprichtingsakte wordt verankerd en daarmee het **bestaansrecht** van de sociale onderneming vormt. En het Bijzonder Statuut biedt voorzieningen rondom zeggenschap. Bijvoorbeeld door aan verschillende soorten betrokkenen **verschillende soorten bevoegdheden** te verbinden of juist niet te verbinden. Voor het verder democratiseren van de organisatie is **aantonbare instemming** met het beleid een belangrijk instrument. Zo kan een dagbesteding een grote emotionele waarde vertegenwoordigen voor mensen die geen werk hebben of niet meer kunnen werken. Maar wat als de waarde die de dagbesteding in de markt vertegenwoordigt vele malen groter is en ook in euro's gekapitaliseerd wordt waardoor tevens een

aanzienlijke verdien capaciteit voor een ondernemer ontstaat? Dit kan spanningen opleveren. Aantoonbare en terugkerende instemming van kwetsbare doelgroepen zouden dit soort spanningen kunnen doen verminderen. Dat geldt ook voor het aantonen van draagvlak onder de stille meerderheid, de mensen die buiten de organisatie staan. Te denken valt aan een **platform van certificaathouders** waar bepaalde rechten aan verbonden kunnen worden. En het Bijzonder Statuut opent een heel nieuwe manier van samenwerken met kritische succespartners. Zeggenschap geven aan partners is immers een lastig dilemma: waar burgers taken van de overheid willen overnemen willen ze juist ook de zeggenschap over die taken overnemen. Het Bijzonder Statuut biedt partners de kans om **sociaal aandeelhouder** te worden. Partners krijgen zo geen rechtstreekse zeggenschap maar kunnen via sociaal aandeelhouderschap wel waarborgen realiseren rondom de sociaal-maatschappelijke doelstelling en de daarbij behorende prioriteitstelling in de bedrijfsvoering. Een ander aspect waar het Bijzonder Statuut aandacht voor vraagt betreft de transparantie. Te denken valt bijvoorbeeld aan een **openbaar maatschappelijk jaarverslag** of aan **openbare vergadering(en)** voor belanghebbenden. Omdat transparantie voor sociale coöperaties erg belangrijk is, vinden dit soort bijeenkomsten in de praktijk vaak al plaats zonder dwingende opdracht van een Bijzonder Statuut. Toch is het belangrijk om dit soort zaken vast te leggen zodat ook bij een wisseling van bestuur of actieve leden ook de nieuwe leden aan deze manier van werken gehouden zijn. Want openbaarheid heeft ook te maken met kansen die betrokkenen en niet-direct betrokkenen krijgen om een tegengeluid te laten horen. Hoe kunnen mensen klachten uiten en hoe wordt er met klachten en conflicten omgegaan? Bij hoogoplopende conflicten staat altijd een gang naar de rechter open. Maar het inschakelen van een rechter is natuurlijk een drastische en kostbare stap. Sociale coöperaties hebben vooral baat bij een **vertrouwenpersoon** en een duidelijk beschreven **bemiddelingsprocedure** ingeval van hoogoplopende conflicten. Een laatste hoofdaspect in het Bijzonder Statuut betreft de vraag wat er moet gebeuren als een sociale coöperatie het eind van zijn levenscyclus heeft bereikt. Wat als mensen de sociale coöperatie willen beëindigen of de activiteiten willen overdragen aan een andere organisatie? Ook hier worden in het Bijzonder Statuut voorzieningen voor opgenomen.

Het Bijzonder Statuut is dus een instrument voor sociale coöperaties die *duurzaam* publieke taken willen uitvoeren of overnemen (verderop in deze bijdrage wordt ingegaan op de definitie van publieke taken). Duurzaam doelt op het feit dat ze de taken *langdurig* willen uitvoeren of overnemen. Met het Bijzonder Statuut kunnen initiatieven loskomen van een kortetermijn-samenwerking die bijvoorbeeld vaak gekoppeld is aan een subsidiebeschikking. Ook kritische succespartners van een initiatief, waaronder gemeente en financiers, kunnen belang hebben bij het Bijzonder Statuut.

Wie kan het initiatief nemen tot het opstellen van een Bijzonder Statuut?

Een Bijzonder Statuut wordt altijd opgesteld door (initiatiefnemers van) een Sociale Coöperatie zelf. De directe aanleiding om dit te doen kan verschillend zijn. Dit kan op eigen wens of op verzoek van kritische succespartners die het Bijzonder Statuut willen inzetten als instrument in (het starten of voortzetten van) een duurzame samenwerking. Ook bestaande initiatieven kunnen een Bijzonder Statuut opstellen.

Wat zijn publieke taken in relatie tot het Bijzonder Statuut?

Publieke taken zijn in ieder geval werkzaamheden die hun grondslag vinden in een of meer van de sociale grondrechten. Sociale grondrechten zijn verankerd in de Grondwet (de hoogste wet van ons land). Het zijn instructienormen: opdrachten van burgers aan de overheid om actie te ondernemen. De sociale grondrechten zoals vastgelegd in de Grondwet hebben betrekking op:

- Werkgelegenheid
- Woongelegenheid
- Onderwijs
- Sociale zekerheid

- Volksgezondheid

Het waarborgen van sociale grondrechten wordt geregeld door het publiekrecht. Voorbeelden van publiekrechtelijke regels kunnen zijn:

- Democratische besluitvorming
- Waarborgen tegen willekeur
- Bescherming van minderheden en mensen in kwetsbare omstandigheden
- Waarborgen tegen ongewenste ongelijkheid

Er zijn ook situaties waarin het Bijzonder Statuut een belangrijke rol kan spelen maar die niet een-op-een vallen onder voornoemde sociale grondrechten. Dit is het geval bij beheer en gebruik van maatschappelijk vastgoed. Maatschappelijk vastgoed is in eigendom van de overheid en wordt ingezet ten nutte van het algemeen belang, bijvoorbeeld een buurthuis waar diensten voor de wijk in gehuisvest zijn. Ook bij het overnemen van maatschappelijk vastgoed kan een Bijzonder Statuut bijvoorbeeld de publieke functie voor alle buurtbewoners veilig te stellen.

Hoe werkt het Bijzonder Statuut?

Het Bijzonder Statuut is een door de notaris gewaarmerkt document. Initiatieven geven zichzelf in het Bijzonder Statuut opdrachten (instructies) die voorafgaan aan, dan wel gericht zijn op de (formele) oprichting en organisatie-inrichting van een initiatief. Want een sociale coöperatie is gericht op mensen die bij de oprichting (nog) helemaal niet vertegenwoordigd zijn zoals bijvoorbeeld het geval is bij wijkinitiatieven: het is de bedoeling dat buurtbewoners zeggenschap krijgen maar het initiatief wordt vaak genomen door een kleine groep mensen. Zij krijgen via het Bijzonder Statuut de opdracht om zeggenschap van buurtbewoners te organiseren.

Het Bijzonder Statuut is geen algemeen geldend certificaat of keurmerk dat je kunt 'behalen' en als sticker kunt voeren op de organisatie, producten of diensten. Het Bijzonder Statuut is een 'relationeel' instrument: door het Bijzonder Statuut krijgen kritische succespartners (bijvoorbeeld bewoners, vrijwilligers of overheidsorganisaties) een positie en rol en de daarmee gepaard gaande zeggenschap.

Waar kunnen initiatieven terecht om een Bijzonder Statuut op te stellen?

Het opstellen van een Bijzonder Statuut vindt plaats bij de notaris. Pas als de notaris het document heeft gewaarmerkt is er sprake van een rechtsgeldig Bijzonder Statuut. De notaris houdt het origineel altijd onder zich. Er is verder geen aparte instantie die Bijzonder Statuten registreert, controleert of certificeert. Het is een document dat geldt tussen het initiatief en alle betrokkenen. Initiatieven hebben er daarom zelf belang bij om de inhoud van hun Bijzonder Statuut openbaar te maken, bijvoorbeeld via hun website. Wel is het belangrijk dat wat er in het Bijzonder Statuut staat, ook echt formeel is geregeld (en rechtens geldig is). Deze waarborg geeft de notaris af met het waarmerk. Een niet gewaarmerkt Bijzonder Statuut kan dienst doen als concept of als voorbeeld, maar daar kunnen geen claims uit ontstaan.

De Sociale Alliantie ondersteunt initiatieven bij het opstellen van een Bijzonder Statuut. Voor meer informatie over het Bijzonder Statuut kun je contact opnemen met Nicole Estejé via info@socialecooperatie.nl

Nicole Estejé, Publicon